

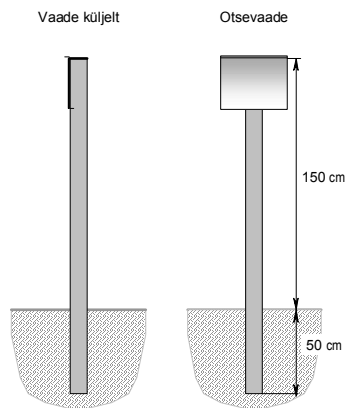
Nõmme kindlusraudtee tähistamisest teabetahvlitega

Kadi Alatalu

Nõmme Tee Seltsi
juhatuse liige

Ettekanne seminar-rahvakoosolekul
Nõmme ajaloost

23. novembril 2013
Nõmme Kultuurikeskuses

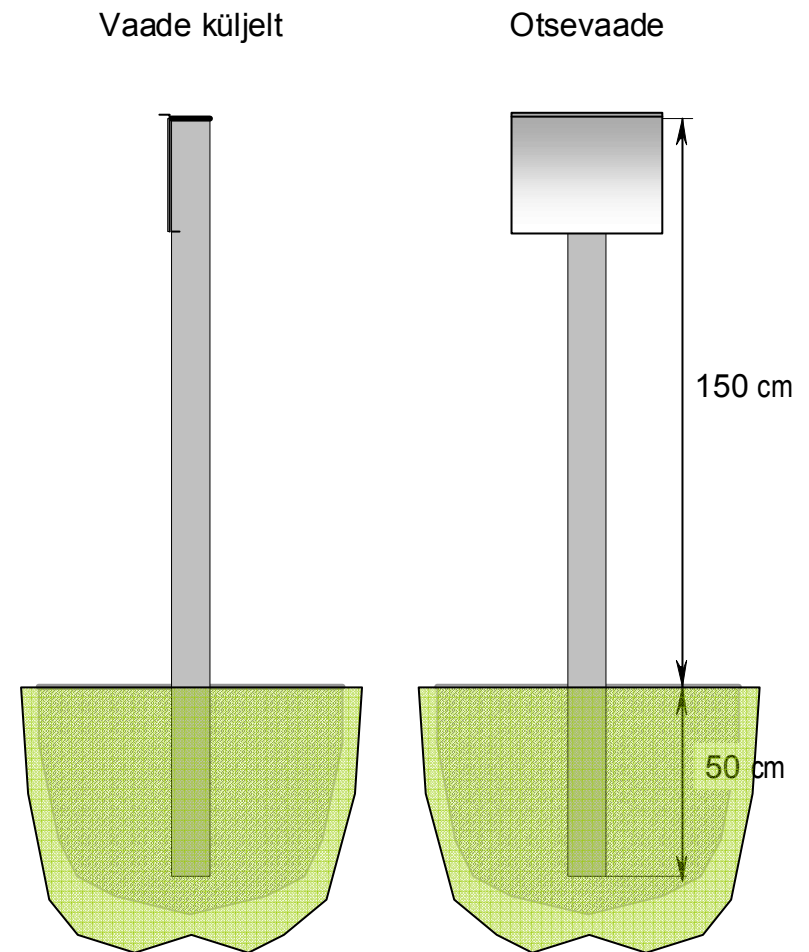

Mõte tähistada Nõmmel asunud endise Peeter Suure Merekindlustuste kindluseraudtee mõned olulised objektid teabetahvlitega tekkis seoses sellega, et 2013. aasta on kuulutatud **Kultuuripärandi aastaks**.

Teabetahvlite sisu (tekst ja pildid) põhineb Leho Lõhmuse kogutud ja tema 2011. aastal ilmunud raamatus "**Nõmme kindlusraudtee**" toodud materjalil.

Tahvli konstruktiivne kujundus.

Nelja tahvli esialgne sisu on toodud ettekande järgnevatel lehtedel.

Tahvel 1

NÕMME KINDLUSRAUDTEE RINGDEPOO

Esimese maailmasõja lähenedes aastal 1912 alustas Vene Impeerium ulatuslike kindlustuste rajamist Eesti põhjarannikul, eriti aga Tallinna ümbruses. Merekindlus sai nime Peeter Suure auks. Selle kindluse erinevaid rajatisi on tänagi leida.

Kindluse teenindamiseks rajati ka kitsarööpmeline Nõmme kindlusraudtee, mis sai eraldi haruna alguse Liiva jaamast. Kindlusraudtee keskuseks kujunes aga Nõmme-Kindluse jaam Hiiul. Sinna ehitati paekivist veetorn, haruteed, tuletõrjedepoo ja kogu raudtee kõige uhkem rajatis – poolringikujuline vedurite ringdepoo, mis sai valmis alles aastal 1919.

Ringdepoo on imposantne paekivist ehitis, milles oli algselt 25 ringikujuliselt paiknevat jaotust ehk kanaliga remondiboksi, millest igaühel suundus rööpapaar ringpöörangule.

Ringpöörang oli 360 kraadi all pöörlev platvorm, mille abil sai vedurit suunata ükskõik millisesse remondiboksi, ja remondi järel sealt jälle välja tuua.

Pöörleva ringplatformiga oli võimalik vedureid ka ümber pöörata ja suunata raudteeharude kaudu, vastavalt vajadusele kas ühes või teises suunas lähetatava rongi algusesse.

Aja jooksul, kui kadus kindlusraudtee roll, vähenes bokside arv viieteistkümnele.

1941. aasta plahvatuses sai hoone rängalt kannatada.

Praegu on omal ajal arvatavalt mitmete ehitusinseneride ühisloominguna valminud projekti järgi ehitatud silmapaistev hoone – nii palju kui temast säilinud on - riikliku muinsuskaitse all. Hoone on eraomanike valduses.

Teabetahvli paigaldas Nõmme Tee Selts kultuuripärandi aastal 2013

Loe veel: Leho Lõhmus, *“Nõmme kindlusraudtee”*, Koolibri, 2011

Tahvel 2

RAHUMÄE RAUDTEESILD

Aastal 1912 hakati I maailmasõja kartuses rajama Peeter Suure Merekindlust ja sellega koos ehitati välja ka uus mitmeharuline kitsarööpmelise raudtee võrgustik Tallinna ümbruses. Kindlusrajatiste keskuseks sai Nõmme-Kindluse jaam Hiiumäel, aga sinna jõudmiseks ja Tallinn-Paldiski laiarööpmelise raudtee ületamiseks oli poollooduslikule vallile rajatud kitsarööpmelisele raudtee jaoks vaja silda. Esimene, ilmselt ajutiseks mõeldud sild ehitati tugevatest palkidest sõrestikkonstruktsioonina. See sai valmis 1914. aastal.

Aga kui 1924. aastal asuti ellu viima plaani elektrifitseerida Tallinn–Pääsküla laiarööpmeline raudteelõik, siis oli selge, et vana puusilla alla ei mahu kahte rööppaari. Aeg oli edasi läinud ning sild otsustati ehitada moodsast monoliit-raudbetoonist.

Silla projekti autor oli ka Tallinnas Rohu tänava ja Paldiski maantee raudteesilad projekteerinud insener Ado Johanson. Betooni valamisel töötati ööpäevaringselt ning uus sild sai valmis vaid kolme nädalaga aprilli lõpus 1927.

Täna sõidavad sama silla alt rongid, üle silla pääsevad aga ainult jalakäijad – jalutajad ja tervisesportlased ning jalgratturid.

Teabetahvli paigaldas Nõmme Tee Selts Kultuuripärandi aastal 2013

Loe veel: Leho Lõhmus, "Nõmme kindlusraudtee", Koolibri, 2011

Tahvel 3

KINDLUSRAUDTEE JAAMAD

Esimese maailmasõja hirmus Peeter Suure merekindluse tarvis rajatud kitsarööpmeline kindlusraudtee võrgutiku keskus oli küll Nõmme-Kindluse jaam Hiul, kuid raudtee äärde ehitati ajavahemikus 1912-1918 ka mitu korralikku klombitud paekivist jaamahoonet, millest mitmed on alles veel tänini.

Hoolimata sellest, et Rahumäe ehk Ida-Nõmme (ka Kalmistu) kunagi üsna uhke jaamahoone on arhitektuurimälestisena kaitse all, on omanikud maja hooletusse jätnud ja vandaalid on seda karmilt lõhkunud.

Üsna heas korras on Liiva, Harku ja Sõrve jaamahooned. Väänas oli jaamahoone puidust nagu oli ka hilisem Nõmme-Väike jaam.

Jaamades olid veetornid, kuhu auruvedurite täitmise jaoks vett pumbati.

Nõmmelt, siitsamast, kus praegu on tihe liiklus ja ülekoormatud Nõmme liiklussõlm, läks omal ajal mäest alla munakivi tee Kadaka külla. Hobuse ja rongi kokkupõrkeid hoidis ära tõkkepuu – **Schlagbaum**. Rongil oli siin Nõmme turu peatus.

Teabetahvli paigaldas Nõmme Tee Selts kultuuripärandi aastal 2013

Loe veel: Leho Lõhmus, *“Nõmme kindlusraudtee”*, Koolibri, 2011

Tahvel 4

PEETER SUURE MEREKINDLUS

Esimese maailmasõjale eelnenud paari aasta jooksul ja veel ka sõja ajal käis Peeter Suure merekindluse ja selle teenindamiseks vajaliku kitsarööpmelise raudteevõrgustiku ehitamiseks kibe töö.

Kindluse keskus oli Hiiul Nõmme-Kindluse jaama ümbruses. Sõjaväe- või kindlusraudtee iga oli lühike. 24. veebruaril 1918 kuulutati välja Eesti Vabariik. Veebruari alguses oli aga kogu mitmeharuline veel Vene tsaarivõimude poolt rajatud kindlusraudtee ja merekindlus ise allutatud Eesti okupeeritud Saksa okupatsioonivõimudele. Paraku tuli neil sellest loobuda juba sama aasta lõpus, kui saksa väed Eestist taganesid, kuid nad võtsid ladudest kaasa nii rööpaid kui masinaid.

Rongiliiklus kindlusraudteel küll jätkus, aga jäi pikkamööda ajale jalgu. Raudtee oli ehitatud poolkaares ümber merekindluse sapööriüksuse kasarmute ja möödus nende väravast mõnekümne meetri kauguselt. Pärast Vabadussõja lõppu oli vaja leida rahuaegne asukoht Insenerpataljonile ja selleks valiti need samad pioneerkasarmud.

Raudteelõik otse kasarmute juures oli lühike, vähe tulutoov ja Eesti riigi seisukohalt üsna ebaoluline, kuid sobis raudteekompanii väljaõppeks. Kindlusraudtee oli Pioneerpataljoni halduses kuni 1933. aastani. Suhteliselt aeglaselt liikunud kitsarööpmelised rongid vedasid nii inimesi kui kaupa ja olid põnevaks, kuid ka ohtlikuks atraktsiooniks ümbruskonna lastele.

Teise maailmasõja ajal oli liiklus taas tihedam. 1. juunist 1959 Nõmme-Väike – Vääna teelõik suleti. Samas kestis teatud määral kaubavedu kitsarööpmelisel raudteel Nõmme ja Liiva vahel veel kuni aastani 1971.

Mitmeharuline raudtee on kohati jälgitav tänagi veel nii nagu on säilinud ka merekindluse sildu, teid, tunneleid, kahurite ja haubitsate aluseid ja varjendeid mitmel pool Põhja-Eestis.

Teabetahvli paigaldas Nõmme Tee Selts Kultuuripärandi aastal 2013

Loe veel: Leho Lõhmus, "Nõmme kindlusraudtee", Koolibri, 2011